

YIVA OĞUZ BOYUNA DÂİR

Faruk Sümer

Türk câdiasına bağlı muhtelif kavmî teşekküller arasında nüfus, içtimaî seviye ve oynadığı tarihî rol ile bunun neticeleri bakımından en başta gelen Oğuz diğer adıyla Türkmen kavmi, malûm olduğu üzere boy adını taşıyan 24 kabileden meydana gelmiştir. Bu 24 kabîlenin XI. asırda vuku'bulan büyük fütihat ve göç hareketlerinden önceki hayatlarına dair bilgilerimiz ancak destanî mahiyetdeki hatıralara inhisar etmektedir. Bu destanî hatıralarda makalenin mevzûunu teşkil eden *Yıva* boyuna mühim bir yer verilmiyor. Bu kabîle onlarda hükümdar ve devlet adamı yetiştiren teşekküller meyanında zikrolunmaz. Yıvalar Oğuz boyları arasında içtimaî mevki itibariyle yirmi üçüncü geliyorlardı. Lâkin Selçuklular'ın zuhuru, *Kınık* boyu gibi, bu kabîlenin talihini de tamamen değiştirmiştir. Selçuklu imparatorluğunun teessüsünden itibaren başlıyan tarihimizde *Yıva* boyu büyük roller oynamış ve bu vesilelerle adı tarihî kaynaklarda ve arşiv vesikalarında zikr olunmuştur. Lâkin *Yıvalar*'a şimdiye kadar ilim âleminde verilen ehemmiyet onlara, Reşidüddin'in verdiği kıymetten farklı olmamıştır. Bu kabîle tarihdeki büyük şöhretine rağmen ilim âleminde o kadar az tanınmıştır ki, bu sebebden yazımızın başlığında onun, bir Oğuz boyu olduğunu tanzih etmek mecburiyeti hasıl olmuştur.

Yıvalar'ı aşağıda Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde olmak üzere iki kısım halinde tetkike çalışacağız.

I. SELÇUKLU DEVRİNDE YIVALAR

a — Anadolu Yıvaları:

Selçuklu fütihatından bahseden eserlerde, bu fütihatda mühim bir rol oynamış olan bu kabîlenin adı, *Yıvak* (یواق), *Ivak* yahut *Avak* (اواق), *Yavuk* (یاووق), *Bâduk* (بادوک), hattâ *Yivek* (یویک) ve *Nâvek* (ناوک) gibi, muhtelif imlâlarda yazılmıştır. Bunlardan ilk üçünün *Yıva*, *İva* ve *Ava* adlarının «k» sesi henüz düşmemiş asıl, eski şekilleri oldukları

görülüyor. Buna nazaran bu kabîle Selçuklu devrinin ilk zamanlarında taşıdığı adın eski şekillerini muhafaza etmiştir¹. Diğer şekillere gelince, bunların müellif ve müstensihler tarafından bu adlardan meydana getirilmiş kelimeler olduklarında şüphe yoktur.

Türk fütuhatına büyük bir kütle halinde katılan *Yıvalar*'ın tek bir *başbuğ* etrafında değil, muhtelif boy *beylerinin* emri altında buldukları anlaşılıyor. Teşekkülün en kuvvetli kısmı adı kaynaklarda vâzih bir şekilde yazılmayan ve bu sebeble Erbasgan, Erisgi gibi tarzda okunan² bir beyin idaresinde idi. Selçuklu hanedanı ile sihriyet tesis etmiş olan Erbasgan³, Sultan Alp Arslan devrinde Bizans'a karşı yapılan akınları idare eden ve umumiyetle haneden azasından teşekkül eden kumandanlar arasında bulunuyordu⁴. Onun daha önce Tuğrul Bey tarafından Besasiri'ye karşı yapılan harekâta iştirak ettiğini⁵ ve Tuğrul Bey'in halefi mes'elesinde ortaya

¹ Daha Kâşgarlı Mahmud kendi zamanında bu kabîle adının *İwa, Yawa, Yıva, Yava* (اِوَا) ve *Awa* gibi beş telâffuz şeklini tesbit etmişti (*Divân-ü lugat-it-türk*, nşr. Kilisli, I, s. 18, 20; trc, I, s. 56, III, s. 24, 27). Reşidüddin bu kabîlenin adını, *Yıva* (يِوَا) şeklinde kaydetmekte ve ona *mevkii yüksek, şerefli* manâsını vermektedir. (*Câmi üt-tevârih*, Topkapı sarayı, *Revan ktb*, nu. 1518, vrk. 13 b; Berezin nşr., s. 38). Yazıcıoğlu Ali Efendi *Selçuknâme*'sinin Oğuz boylarına ait olan kısmında kelimeyi *Yıva* (يِوَا) tarzında yazarak, onun Reşidüddin'deki izahının *türkçe* tercümesini vermektedir (Topkapı sarayı, *Revan*, nu. 1390, vrk. 7 a, 14 b). Fakat yine aynı müellif eserinin *Selçuklular* kısmında bu adın *Yıvak* (يِوَاق) olarak değişik bir tarzını veriyor ki, (Houtsma nşr., s. 205), bu, yukarıda bahsetmekte olduğumuz gibi, Selçuklu fütuhatında rol oynayan ve *Yıvak, Yâvuk, Uvak*, ve hattâ *Nâvek* (Sıbt İbn ül-Cevzi, *Mir'at üz zaman*, Türk-İslâm eserleri müzesi, nu. 2134, vrk. 259 b) gibi, bozuk ve değişik imlâlarda yazılan kabîlenin *Yıvalar*'dan başkası olmadığını gösteren delillerden birisidir. VI. ve VII. asırlarda telif olunmuş eserlerde bu kabîleden el *İvatye* veya kısaca *İva* (اِوَا) şeklinde bahsolunuyor (metne bk.). Ebül-Gazi de bu boyun adını bu şekilde - yani *İva* (اِوَا) - kaydetmekte ve manâsı hakkında Reşidüddin'in ifadesini tekrarlamaktadır (*Şecere i Terâkîme*, T.D.K., vrk. 25 b). Safevî tarihçisi İskender Münşî, bu teşekkülün Kaçar kabîlesi arasındaki *Yıva* (يِوَا) şeklinde bahsetmiştir (*Tarih i âlem ârâ-yi Abbâsî, Tahran* 1314, II, s. 355). kabîlenin adı Osmanlı devrinde *Yıva* olarak istikrar bulmuş ve bu, (اِوَا) imlâsı ile gösterilmiştir. Defterlerde bu kelime bâzan nisbet eki ile de (*Yıvalu*) yazılmaktadır.

² Sıbt İbn ül-Cevzî, *ayn. esr.*, 259 b (اِوَا); Bundarî (Houtsma nşr., *Leiden*, 1889), s. 28 (اِوَا); Râvendî, (*Rahat us-sudûr*, M. İkbâl nşr., -GMNS-, 1921), s. 85 (اِوَا); İbn ül-Esirde, (Mısır, X), s. 11 çok değişik olarak (اِوَا).

³ Sıbt, *ayn. esr.*, gösterilen yer; Mükrimin Halil Yınanç, *Anadolu'nun fethi*, ist., 1944, s. 68; Cl. Cahen, *La première pénétration Turque en Asie mineure, Byzantion*, t. XVIII, (1946-1948), s. 27, not. 3.

⁴ M.H. Yınanç, *ayn. esr.* s. 64-65.

⁵ Cahen, göst. yer.

çıkan ihtilafda *Erdem* adlı diğer bir emîrle birlikte Alp Arslan'ı iltizam eylediğini biliyoruz⁶. Fakat Erbasgan *Malazgirt* muharebesinden bir yıl önce Sultan Alp Arslan ile bozuşmuş ve ma'iyetindeki *Yıvalar* ile birlikte Bizans topraklarına girmiştir⁷. Bu Oğuz reisinin Alp Arslan'a muhalefette bulunmasının sebebi malûm değildir. Yalnız bunda Selçuklu hükümdarlarının, yüksek memuriyetleri memlûk ümeraya tevdi etmeye başlamaları ve Türkmen asilzâdelerinin ikinci derecede kalmaları gibi umumî bir âmilin sebep olduğu hatıra gelebilir⁸. Maiyetindeki *Yıvalar* ile birlikte *Kızılırmak* kenarına kadar gelen Erbasgan, burada karşısına çıkan Bizans kumandanı Manuel'i bozguna uğratarak onu ve diğer bâzı kumandanları esir almıştır⁹. Fakat Alp Arslan'ın emriyle kendisinin Emîr Afşin tarafından takibedilmekte olduğunu öğrenince esirleri serbest bırakmış ve onların delâletiyle İstanbul'a gelerek İmparator Romanos Diogenes'e arz-ı hizmet etmiştir¹⁰. İmparator 1071 de Alp Arslan'ın üzerine yürüdüğü zaman Erbasganı'da yanına almıştı. Lâkin *Malazgirt*'de muharebe vukubulacağı sırada onu geriye göndermiştir¹¹. Ertesi yıl Bizans hizmetinde daha fazla bulunmak istemeyen *Yıvalar*'ın bir kısmı, Erbasgan'dan ayrılarak *Suriye*'ye

⁶ Bundarı, s. 28; trc., T.T.K., s. 26.

⁷ M. H. Yınanç, *ayn. esr.*, s. 68; Cahen, s. 27-28.

⁸ Meşhur kumandan Afşin'in Alp Arslan devrinde bir ara Bizans'a yapılan akınları sevk ve idareye memur edilmiş olan Gümüş Tekin'i öldürmesi (bk. M. H. Yınanç, *ayn. esr.*, s. 60), Türkmen beylerinin yeni türemiş olan memlûk ümera karşısında duydukları hoşnutsuzluğun bir tezahürü olmalıdır. Selçuklu imparatorluğunun kurulmasında yegâne rolü oynayan *Türkmen asilzadesi* çok kısa bir zamanda yerlerini memlûk ümerasına terketmek mecburiyetinde bırakılmışlardı ki, Melikşah devrinde bu bir dava haline gelmişti. Vezir Nizam ül-mülk'ün Türkmenler'in devlete karşı duydukları nefretin izalesi hususunda Sultan Melikşah'a yaptığı tavsiye malûmdur. Prof. Z. V. Togan'a göre, Anadolu Selçuklu ailesinin cediti Kutulmuş (Kutlamış), Türkmenler'in Selçuklu hükümdarlarına karşı duydukları memnuniyetsizliğin istifadeye çalışmışlardır (bk. *Umumi Türk tarihine giriş*, İst., 1946, s. 185, 186). Meşhur *Artuk Bey*, büyük hizmetlerine karşılık son günlerini ancak bir şehir kumandanı olarak geçirmiştir. Suriye fatihi Atsız'ın âkibeti ise, malûm olduğu üzere pek acıklı olmuştur. Selçuklular'ın milletdaşları Türkmenler'e karşı olan alâkasızlıkları onların o kadar ağırına gitmişti ki, bunu uzun bir zaman unutmuyarak ahlafla nakletmişlerdir (Ş. *Terâkime*, 46 b). Fakat Selçukluların hemşehrilerine karşı gösterdikleri kayıtsızlığın kendileri için elim bir netice verdiği malûmdur.

⁹ M. H. Yınanç, *ayn. esr.* s. 68; Cahen, *ayn. esr.* s. 28.

¹⁰ Gös. yerl.

¹¹ M. H. Yınanç, *ayn. esr.*, s. 72.

inmişler¹², fakat asıl ana kol *Anadolu*'da kalmıştır¹³. Tabiidirki bunlar tekrar milletdaşlarına iltihak ederek *Anadolu* fütuhâtının tamamlanmasına iştirak etmişlerdir. XII. asrın ortalarında dahi bu *Yıvalar* kabîlevî mevcudiyetlerini muhafaza etmekte idiler. Bu asrın tarihçilerinden Azîmî bize onların 534 (1140) de Bizanslılar'a karşı kazandıkları bir muzafferiyeti haber veriyor¹⁴.

Bu tarihten bir asır sonra yine *Anadolu*'da *Yıvalar*'dan bahsedildiğini görüyoruz. Meşhur Selçuklu tarihçisi İbn Bibî, IV. Kılıç Arslan'ın, büyük kardeşi Sultan İzzüddin Keykâvus'a karşı olan 1255 deki isyanını anlatırken, bu isyanı bastırmak için, Vezir Kadı İzzüddin'in hazinede bulunan altınları sarf ederek asker toplamasını emrettiğini ve bu arada *Arab*, *Gurbet*?, *Yıva*, *Gence*, *Kürd* ve *Kıbcak*'dan da asker devşirildiğini kaydeder¹⁵. *Yıvalar*'a dair İbn Bibî'de başka malûmata rastgelinemiyor. Yalnız bu hadiseden bir yıl sonra *Aksaray* civarında Bayçu Noyan kumandasındaki Moğul ordusu ile yapılan muharebeye bir çok Türk kabîleleri iştirak etmişlerdir ki, bunlar arasında *Yıvalar*'ında bulunmuş olması muhtemeldir. Bu *Yıvalar*'ın Erbasgan *Yıvaları*'nın torunları oldukları kat'i bir şekilde söylenemiyor. Çünkü, arada büyük yerleşme hareketlerinin vuku' bulduğu bir zaman vardır. Diğer taraftan, görüldüğü gibi, *Yıva* ile birlikte *Gence* adı zikrolunuyor ki, bu isim şüphesiz *Âzerbaycan*'daki *Gence* şehri ile alâkalıdır. Ağleb-i ihtimal, bu isim *Gence* havalisinden, Moğul hücumu üzerine *Anadolu*'ya gelen bir kısım Türkmenler tarafından taşınmıştır. Buna göre bu *Yıvalar*'da aynı asrın başlarında *Âzerbaycan*'da *Urmiye* ve *Hoy* havalisinde yaşayan büyük *Yıva* gurbuna bağlanabilir. Bu surêtle *Urmiye-Hoy Yıvalar*'ının âkibeti hakkında da bir söz söylemek imkânı hasıl olmuş bulunur.

Bu tarihten takriben bir buçuk asır sonra Sultan Kadı Burhanüddin'in ülkesine dahil olan *Kayseri* bölgesine akınlar yapan *Kınık* ve *Ovacık Türkleri*'nden bahsolunuyor¹⁶. Bu *Ovacık* adının kavmî bir mâna ifade ettiği ve bunun *Ava* yahut *iva* kelimesinin tasgir şekli ile mahallî halk ağzında bu tarzı almış olduğu hatıra gelmektedir. Çünkü, evvelâ *Orta* ve *Cenubî Anadolu*'da *Ovacık* adında bir

¹² Sibt., *ayn. esr.*, 2135, 4 b-5 a; M.H. Yinanç, *ayn. esr.*, s. 52; Cahen, *ayn. esr.*, s. 28.

¹³ Cahen, *ayn. esr.*, 28, not 1, s. 60.

¹⁴ Merzifonlu Kara Mustafa Paşa ktp., nu. 398, vrk. 214 a, metinde bādûkiye (البا دوکیه); krş. La chronique abrégée d'al-Azîmî, Cahen neş., JA, 1938, s. 418.

¹⁵ (Ayasofya, nu. 2985, s. 613, Houtsma neşrinde bu kayıt yoktur).

¹⁶ Aziz Asterabâdî, *Bezm-u rezm*, Kilisli nşr., İst., 1928, s. 475.

coğrafi sahanın mevcudiyeti hakkında hiç bir bilgiye sahip değiliz. Saniyen *Ovacık* adında bir kabîleye, XVI. asırda *Teke* sancağında rastgelindiği gibi, Evliya Çelebi de kendi zamanındaki Türkmen aşiretleri arasında *Yıvacık* adlı bir teşekkülü kaydediyor¹⁷. Diğer taraftan bu *Ovacık* kelimesiyle birlikte geçen *Kınık* adı o zamanlar yalnız kabîlevî bir mânayı haiz idi¹⁸.

b — *Suriye Yıvaları:*

Selçuklu fütuhata iştirak eden *Yıvalar*'ın diğer mühim bir şubesi de *Atsız*'ın maiyetinde idi¹⁹. Bu bey umumiyetle tarihlerde *Atsız* b. *Uvak* (أوجاق) şeklinde zikrolunuyor ki, bu sonuncunun bir taraftan onun mensub olduğu kabîleyi, diğer taraftan, Oğuz an'anesine göre, kendi ceddini ifade ettiği anlaşılıyor. *Atsız*'ın, söylediğimiz gibi, bir kısım *Yıvalar*'ın başında bulunması, bu izah şeklinde şüphe bırakmaktadır. Sultan Alp Arslan zamanında *Bizans* topraklarına yapılan akınlarda bulunan ve bu arada *Malazgirt* savaşına iştirak eden *Atsız*²⁰. Bu savaşı müteakib diğer bazı Türkmen ümerasını da yanına alarak *Suriye* fethine girişmiş ve bu ülkeyi kısa bir zaman içinde Türk imparatorluğuna katmıştır²¹. *Atsız*'ın *Çavlı* adında bir kardeşinin bulunduğunu biliyoruz. Onun 1079 yılında *Suriye* umumî valisi Tutuş'un elindeki acıklı ölümünden sonra maiyetindeki *Yıvalar*'ın âkibeti hakkında hiç bir malûmuta sahip değiliz.

c — *İran Yıvaları:*

Selçuklu imparatorluğunun kuruluşu neticesinde Ön Asya'ya gelen Türkmen kütellerinin mühim bir kısmı da *Âzerbaycan* ve *Ci-*

¹⁷ *Seyahatnâme*, III. s. 172. Bu teşekkülün Haleb Türkmenleri'ne dahil bulunan *Gündüzlü Avasarı* cemâatı oymaklarından birisi olduğu anlaşılıyor.

¹⁸ Malûm olduğu üzere Selçuklular *Kınık* boyuna mensub idiler. *Kınıklar*, *Ceyhan*'dan *Adalar* denizi kıyılarına kadar uzanan Türk imparatorluğunun kurulmasında ve *Anadolu*'nun iskân tarihinde birinci derece bir rol oynamakla kalmamışlardır. Onlar Moğul hakimiyetinin zevalinden sonra meydana çıkan *Türkmenler* arasında da ehemmiyetli bir mevkie sahib idiler. *Cenubî Anadolu*'da muayyen bir mıntakada yurt tutan *Kınıklar*, *Aziz Astırâbâdî*'nin ifadesinden anlaşılacağı üzere, *Kadı Bırhanüddin*'e tabi ve ekseriyetle Moğul kabâilinin meskûn bulunduğu *Orta Anadolu* bölgelerine akınlar yapıyorlardı (*XVI. ve XVII. yüzyıllarda Anadolu-Suriye ve el-Cezirî'de Oğuz boylarına mensub teşekküller* başlıklı, henüz neşrolünmamış bulunan eserimizde *Kınıklar*'a dair tafsilatlı bilgi verilmiştir).

¹⁹ İbn ül-Kalânisi'de barekesiz (Boyrut), s. 98 (أوجاق); keza İbn ül-Esîr, (Tornberg nşr, X), s. 46; Çok muahhar olan *Tanrıberdi*'de *Avak* (أوجاق) dır (*en-Nücum üz-zâhire*, Popper nşr., II, s. 246, 259, 314).

²⁰ M. H. Yinanç, *Ayn. esr.*, s. 66, 74.

²¹ *Ayn. esr.*, s. 83; Barthold'un *El* deki *Atsız*'a dair makalesi çok kısa ve kifayetsizdir.

bal yani *Hemedan* havalisi gibi, garbî İran bölgelerinde yurt tutmuşlardı. XIII. asrın ortalarına kadar bu bölgelerde yaşayan Türkmen kütleleri arasında *Yıvalar*'ın en başta geldiğini görüyoruz. XII. asrın ikinci yarısının ilk yıllarında kalabalık bir Türkmen ulusu *Horasan*'da Sultan Sancar'ın devletine son verirken, Irak Selçuklu sultanlığı topraklarında yaşayan Türkmenler'de harekete geçerek müstakil birer siyasî unsur halinde rol oynamaya başlamışlardır. Bu arada *Yıvalar Hemedan* ve *İran Kürdistan*'ı civarında başlı başına bir beylik tesis etmeğe ve bunu Moğul devrine kadar idame ettirmeğe muvaffak olmuşlardır. *Hoy* ve *Urmiye* havalisinde yaşayan diğer bir *Yıva* şubesinin mevcudiyetinden ancak XIII. asrın ilk rub'unun sonlarında haberdâr olabiliyoruz.

1. *Berçem Oğulları'nın Yıva beyliği*:

Hemedan ve *Kürdistan* taraflarında teessüs etmiş olan *Yıva* beyliği hakkında ilk bilgiler, Terçem (Berçem) adlı bir şahsın faaliyetine ait bulunmaktadır. İbn ül-Esîr, 553 (1158) yılı hâdiseleri arasında Terçem el-*İvâi*'ye mensub Türkmenler'in *Cibâl* yani *Hemedan* havalisinde fesatlarını artırdıklarını, *Bağdad*'dan Mengübars kumandasında gönderilen askerin bunları tedibettiğini söyler²².

Aynı müellif, 568 (1172) senesi vak'aları içinde, yine bu şahsın maiyetindeki Türkmenler'le *Hemedan* amâline geldiğini ve *Dinaver* nahiyelerini yağma ettiğini anlattıktan sonra, bunu *Nahçıvan*'da haber alan Atabek Eldeñiz'in sür'atle Berçem'in üzerine yürüyerek onu *Bağdad* yakınına kadar takib ettiğinden bahseder²³. 583 (1187) yılında son Selçuklu sultanı Tuğrul ile Halife En-Nâsır lîdinillah'ın veziri Celalüddin b. Yunus arasında *Hemedan* civarında yapılan savaşta *Yıvalar*'da bulunmuş ve Halife ordusunda yer almışlardır. Bu savaş hakkında tafsilat veren Râvendî, Sultan'ın sol cenahını teşkil eden Ay Aba kumandasındaki atabekli askerlerinin (Pehlivan'ın menlûkleri) bozguna uğrayarak kaçmaya başladıklarını, *Yıva* askerinin de bunları takibedip ağırıklarını ele geçirdikten sonra muharebe meydanını terkettiğini söylüyor²⁴. Aynı hadiseden bahseden Sadrüddin Ebûl-Hasan, Halife ordusunun sol kolunda mevki alan *Yıvalar*'ın başında Mahmud b.

²² Tornberg nrş., XI, s. 157-158; Mısır, XI, s. 97.

²³ XI, s. 260; Mısır, XI, s. 190. Eldeñiz'in bu hareketi halife hükümetinde, onun *Bağdad*'a taarruz edeceği zannını uyandırmıştı.

²⁴ لشکر ایوه برہی ایشان برہد و بجای ایشان درہیش کردہد و سرخویش کرانتند. (Râvendî, *Rahat us-sudâr*, s. 345-346).

Terzem (Berçem) in bulunduğunu kaydeder²⁵. Bu muharebenin Sultan Tuğrul'un galebsiyile neticelendiği malûmdur. Sadrüd din Ebûl-Hasan'ın bu kaydından, *Yıvalar*'ı siyasî sahneye çıkarmış olan Berçem'in öldüğü ve yerine oğlu Mahmud'un geçtiği anlaşılıyor. Irak Selçuklu sultanlığına nihayet veren Harizmşah Töküş, *İrak-ı Acem*'deki bâzı mıntakaları Selçuklu emîrlere bırakmışdı. Bunlar çok geçmeden *Bağdad* halifesinin tahrikiyle Harizmşah'a isyan etmişler, fakat *Rey* valisi Yunus Han tarafından bozguna uğratılmışlardır. Bu bozgun dan kaçıp kurtulabilen Selçuklu emîrleri *Yıva* melikine iltica etmişlerdir²⁶.

Bu vak'adan biraz sonra Halife askeriyle Harizmşah'ın *Hemedan* valisi Mayaçık ordusu arasında yapılan ve *Bağdad* kuvvetlerinin mağlubiyeti ile neticelenen muharebeye *Yıvalar*'ın da iştirak ettiğini görüyoruz²⁷. Mahmud b. Berçem'den sonra, *Yıvalar*'ın başına *Fahrüddin İbrahim* adlı bir şahsın geçtiği *Ravendi*'nin bir kaydından anlaşılıyor. 593 (1196) yılında sözde Atabey Özbek namına *Hemedan*'i idare etmeye başlayan *Pehlivan*'ın memlûklerinden *Nurüddin Gökçe*, bu şehirde zulüm ve müsaderelerde bulunmuş ve *Yıva* emâretini de ortadan kaldırmayı tasarlıyarak, bu emâretin toprakları üzerinde yağmacılığa başlamışdı. Fakat *Yıva Beyi*'nin karşı koymağa hazırlandığını gören Gökçe, maksadına nail olamadan *Hemedan*'a avdete mebur olmuştur²⁸. *Fahrüddin İbrahim*'e dair başka malûmata sahib değiliz. Onun, Mahmud b. Berçem'in oğlu mu, yoksa kardeşi mi olduğu tesbit edilemiyor.

Fahrüddin İbrahim'den sonra *Yıva* beyliğinin başına meşhur *Şihabüddin Süleymanşah*'ın geçtiğini görüyoruz. Bu zat bilmediğimiz bir sebeble, 610 (1213) dan önce halife tarafından *Yıva* emâreti reisliğinden azledilerek yerine en küçük kardeşi tayin olunmuş²⁹, Bundan dolayı halife *En-Nasır İddinillah*'a igbirar duyan *Süleymanşah*, onun tarafından himaye edilen *Hemedan* emîri *Aydoğmuş*'un katlinde rol oynamıştır³⁰.

Bu hadiseden sonra *Süleymanşah*'ın *Yıva* emîrliğini elde edip etmediği mâlum değildir. Onu bu mevkide ancak on yıl sonra göre-

²⁵ *Ahbar üd devlet is selçukiye*, M. İkbâl nşr., Lahur, 1938, s. 177; keza *İbn ül-Esir*, XI, 297-298.

²⁶ (*Ravendi*, *Ayn. esr.*, s. 377) و عمرتيان ملك اليا هو ابو-متند

²⁷ *Ayn. esr.*, s. 352.

²⁸ *Ayn. esr.*, s. 392.

²⁹ Bu hususta yegane me hazımız olan *İbn ül-Esir*, bu şahsın adını zikretmiyor.

³⁰ XII, s. 197; *Mısır* XII, s. 124.

biliyoruz. Celalüddin Harizmşah 621 (1224) de *Bağdad* hükûmetine karşı yaptığı seferden dönerken, *Hemedan* civarında *Bahar* kalesinde bulunan Süleymanşah'ın yanına uğramış ve burada onun hemşiresi ile evlenmiştir³¹. *Bağdad* halifesini olduğu gibi, Celalüddin'i de metbû tanıyan Süleymanşah³², bağlılığını, Sultan'ın ölümüne kadar devam ettirmiştir.

Hamdullah Müstevfi, eserinde *Luristan* melikleri hakkında malûmat verirken Süleymanşah'a da temas etmektedir. Ona göre, Süleymanşah, *Küçük Luristan* beylerinden Şerefüddin Ebubekir b. Nuriddin'e Melike Hâtun adlı hemşiresini vererek onunla sıhriyet te'sis etmiştir³³. Bu *Lur* emîrinin ölümünden sonra yerine geçen biraderi İzzüddin, Melike Hâtun'u tezevic etmiş ve ondan iki oğlu dünyaya gelmiştir. Fakat İzzüddin, amca zadesi Hüsamüddin Halil tarafından katledilmiş ve küçük yaşta olan çocukları annelerinin tahriki ile dayıları Süleymanşah'ın yanına kaçmışlardır³⁴. Bu hâdise, Süleymanşah ile yeni *Lur* emîri arasında kanlı bir mücadelenin başlamasına sebep olmuştur. Cereyan eden müteaddid muharebelerden sonra nihayet *Şapur* saharasında yapılan bir savaşta *Lur* ordusu bozulmuş ve Hüsamüddin Halil'de katledilmiştir, Hamdullah Müstevfi'ye göre, Süleymanşah, Hüsamüddin Halil diri olarak önüne getirilmiş olsa idi canını bağışlamayacağını söylemiş ve onun hakkında o anda bir rubaî inşad etmiştir³⁵. Maktûl *Lur* melikinin kardeşi ve halefi Nurüddin Mes'ud, Hülâgü'nün *Bağdad* seferinde bulunmuş ve ondan Süleymanşah'ın kendisine bağışlanmasını rica etmemişse de bu ricasını kabul ettirememiştir. Bununla beraber Süleymanşah'ın aile ve etbânı himâyeye muvaffak olan bu zat, onları beraberinde *Luristan*'a götürmüştür. Bunların bir kısmı ortalık yatıştıktan sonra *Bağdad*'a avdet etmişler, bâzıları da orada kalarak *Lur* lar'ın ileri gelenleriyle

³¹ M. Nesevî, *Siret üs-Sultan Celâlüddin...*, Houdas nşr., Paris, 1891, s. 186; franc. trc., aynı müellif, s. 308; Cuveynî, *Tarih-i cehan gûşa*, Kazvinî nşr., (GMNS), II, s. 153.

³² Nesevî *ayn. esr.* s. 210.

³³ *Tarih-i guzide*, Browne nşr., (GMS), s. 551; bu eserden naklen Şeref Han *Şerefnâme*, Mısır, s. 63.

³⁴ *Ayn. esr.* s. 552; s. 65.

³⁵

تضم هویش بهار در جان کشته	بیچاره خلیل بدر حیران کشته
شد در کف دیوان سلیمان کشته	دیو هوشش ملک سلیمان میجست

Zavallı Bedr (oğlu) Halil şaşkın olub —*Bahar* (kal'ası) ın arzusu tohumunu ruhuna ekmiş —Hırsının devi (şeytanı) Süleyman'ın mülkünü (almayı) arıyordu.— (Fakat Süleyman'ın (hzt.) devlerini elinde mahvoldu — (*T. guzide*, s. 552-553; *Şerefnâme*, s. 65-66).

dünürlük tesis etmişlerdir³⁶. Süleymanşah hakkında burada söylenilebilecek son söz, onun *Bağdad*'ın *Moğullar*'a karşı müdafaasında mühim bir rol oynuyarak şehit olmasına dairdir ki, bu da bu büyük tarihî hâdiseden bahseden eserlerde etraflıca anlatılır³⁷. Yarım asır gibi pek uzun bir zaman emâret mevkiinde bulunan³⁸ bu zat'a dair elde edilen malûmat, görüldüğü gibi, onun uzun beylik hayatıyla mukayese edilemeyecek kadar azdır. Esasen kendisi de tarihlerde daha ziyade *Bağdad* müdafaasının sayılı kahramanlarından birisi olması dolayısıyla tanınmıştır. H. Müstevfi'nin, yukarıda söylediğimiz gibi, Süleymanşah'ın bir rubaîsini kaydetmesi, yine aynı müellifin onun meddahi olan bir şairden bahsetmesi³⁹, bu *Yıva* beyinin edebî zevke sahip bir zat olduğunu gösterir. Meşhur Moğul tarihçisi Reşidüddin'in bir kaydından Süleymanşah'ın aynı zamanda, diğer bâzı *Türk* hükümdarları gibi, *ilm-i nücûm* ile de alâkadar olduğu anlaşılıyor.⁴⁰ Onun Ömer Bey adlı bir kardeşi vardı ki, bu *Yıva* prensi *Lur*'larla yapılan bir muharebede telef olmuştur.

Süleymanşah'ın ölümünden sonra idaresindeki *Yıvalar*'ın akibetleri hakkında hiç bir malûmata sahip değiliz. 628 yılında *Erbil*'de Moğullar'ın hücumuna uğrayan *Yıvalar*'ın⁴¹ kendisine tabi olan *Yıvalar*'dan oldukları kat'i bir şekilde söylenemiyor. Çünkü bunlar, aşağıda bahsedeceğimiz *Urmiye-Hoy Yıvalar*'ının Moğul taarruzundan bu havalîye kaçmış kısımları da olabilir.

2. *Hoy ve Urmiye Yıvaları* :

Yukarıda *İran Yıvalar*'ından diğer mühim bir şubenin de *Urmiye* ve *Hoy* havalisinde yaşadıklarına işaret edilmişti. Müteveffa *İranlı* âlim Ahmed Kesrevî, Cuveynî'nin bir kaydını tahlil ederek, ondan *Urmiye-Hoy Yıvaları*'nın Süleymanşah *Yıvaları*'nın bir kısmı olup,

³⁶ Göst. yer.

³⁷ Reşidüddin, *Câmi üt tevarih*, Quatremère nşr., Paris, 1836, s. 232, 244, 246, 278, 294; Ebûl-Ferec, (İbn ül-İbrî) *el-Muhtasar üd düvel*, Beyrut, 1890, s. 472, 474; Vassaf, (muhtasar tab'ı), Lahur, 1929, I, s. 65 72, 77.

³⁸ Süleymanşah'ın babasının kim olduğunu bilmiyoruz. Bazı me hazlar (msl. İbn ül-Esir, XII, s. 157), onu Süleyman b. Berçem şeklinde zikrederler ki, buradaki Berçem'in *aile* adı olduğu muhakkaktır. Süleymanşah hakkında ilk tetkik meşhur müsteşrik Defrémery tarafından yapılmıştır (*Recherches sur quatre princes d'Hamadan, Journal Asiatiques*, 1847, s. 177-185). Fakat O, Süleymanşah'ın başında bulunduğu kabîlenin adını *İvaniye* şeklinde yanlış okumuş ve onun bir Öğuz boyu olduğunu farkında olmamıştır. Houdas da (*Histoire du sultan Djelal ed-din...* s. 210) aynı hatayı tekrar etmiştir.

³⁹ S. 552; *Şerefnâme*, s. 65.

⁴⁰ Quatremère nşr., s. 296.

⁴¹ İbn ül-Esir, XII, s. 827; Mısır, XII, s. 207.

Âzerbaycan'a Celalüddin Harizmşah tarafından getirildikleri neticesini çıkarmaktadır⁴². Lâkin başta, Celalüddin'in kâtibi Muhammed Nesevî olmak üzere diğer müellifler bu hususta hiç bir şey söylemedikleri gibi, Cuveyni'nin bu ifadesi başka şekilde de izah olunabilir.

Hoy ve Urmîye Yıvalar'ını İva Türkleri (اتراك الايوائية) suretinde zikreden M. Nesevî, bunların Sultan'ı istihkar ettiklerini, yolları tethiş içinde bıraktıklarını ve uç ülkelerine gâretler yaptıklarını söylüyor⁴³. Yine aynı müellif onların esasen kalabalık olub, 10 bine yakın atlı çıkardıklarını ilâve ediyor ki, bu rakam Oğuz boylarının ozamanlar ne kadar kalabalık nüfuslu teşekküller haline gelmiş bulduklarını göstermesi bakımından ehemmiyetlidir. Nesevî'nin sözlerine göre, *Ahlat*'dan avdet eden Sultan, *Yıvalar*'ın üzerine yürümüş ve onlardan birçoklarını öldürerek mühim miktarda ganimet ele geçirmiştir. Koyun sürülerinden ibaret olan ve Muğan'a sevkolunan bu ganimetin hazineye ait olan kısmı (1/5) 30 bin dinar kıymetinde idi⁴⁴.

Bu hâdiseden 623 (1226) yılı vak'aları arasında bahseden İbn ül-Esîr, *Yıvalar*'ın faaliyetlerine dair tafsilat vermektedir. Ona göre, *Uşnu* ve *Urmîye* şehirleri *Yıvalar*'ın hâkimiyetinde idi ve *Hoy* ahalisinden - onlara zarar vermemek mukabilinde - vergi alıyorlardı. Celâlüddin'in Gürcüler'le ve sonra *Ahlat*'ın muhasarası ile meşgul olmasını fırsat addeden *Yıvalar* yolları kesmişler ve kervanları soyarak bütün *Âzerbaycan*'ı korku ve dehşet içinde bırakmışlardır. Nihayet Celalüddin Sultan Tuğrul'un kızı olan zevcesi hâtunun vaki daveti karşısında *Ahlat* muhasarasını kaldırarak sür'atle *Yıvalar*'ın üzerine yürümüştür. *Yıvalar*'ın güvendikleri sarp dağlara kaçmalarına meydan vermiyen Sultan onları ağır bir hezimete düşürmüştür. Bu zafer neticesinde *Yıvalar*'ın çoluk ve çocukları esir alınmış ve zengin bir ganimet ele geçirilmiştir⁴⁵. Şüphesiz ki Celalüddin tarafından yapılan bu tedib hareketi onlar için geçici bir hâdiseye olmuş ve *Yıvalar* yine yaşadıkları bölgelere hâkim olmakta devam etmişlerdir. Fakat Moğul hücumu mensub olduğu kavmin ve ırkın diğer bütün şubeleri gibi, bunlar için de hakiki bir felâket olmuştur. *Yıvalar* da, Moğul kasırgasının önünden nasıl bir korku ve perişanlık içinde kaçdıkları M. Nesevî tarafından bizzat müşahede edilen *Şimalî Âzerbaycan*

⁴² *Çigâne iştibah mikunend, Makalât-i Kesrevî, Tahran, 1327 h.ş., s. 157-158.*

⁴³ S. 126; trc. s. 210.

⁴⁴ Göst. yerl.

⁴⁵ XII, s. 301-302; Mısır, XII, s. 179.

Türkmenleri gibi batıya doğru gitmişlerdir. Fakat onların gittikleri yerleri ve oralarda nasıl bir hayat geçirdiklerini bilmiyoruz. Yalnız XIII. asrın ikinci yarısının başlarında *Anadolu Selçuklu* ordusunda bulunan *Yıvalar*'ın bunlar olması ihtimali hatıra geliyor ki, bundan yukarıda, *Anadolu Yıvaları* kısmında bahsolunmuşdu.

II. OSMANLI DEVRİNDE YIVALAR

Osmanlı devrinde *Anadolu*'da yaşayan Türk aşiretleri arasında *Yıva* boyuna mensub teşekküllere de rastgelinmektedir. Bu teşekküller şüphesiz bir az önce görmüş olduğumuz orta çağ *Yıvalar*'ının bakiyeleridir. Fakat her iki devrin *Yıvalar*'ı arasındaki münasebâta dair söylenecek her söz, ancak bir tahminden daha ileriye gidemeyecektir. Çünkü, Moğul hakimiyeti bunlardan birincilerin âkibetlerini, ikincilerin menşelerini meçhulat içinde bırakmaktadır.

Osmanlı devri *Yıvalar*'ının tarihleri Şark Türkmenleri'nin Moğul yıldızının sönmeye yüz tuttuğu sıralarda siyasi sahnede görünmeleri ile başlar. Onlar, bu Şark Türkmenleri tarafından teşkil olunan muhtelif illere dahil olarak bu illerin her türlü faaliyetlerine iştirak etmişlerdir. Aşağıda, Osmanlı devrinde bu iller arasında yaşayan *Yıva* teşekküllerini ayrı-ayrı tetkike çalışacağız. Bu hususta yegâne kaynağımızı arşivlerdeki *vergi defterleri* teşkil etmektedir.

a. — Haleb Türkmenleri:

Haleb, Anteb, Antakya bölgelerinde yaşayan Türk teşekküllerinin eskidenberi Haleb Türkmenleri adıyla anıldıkları malûmdur. Bu Türkmenler arasında yaşayan *Yıvalar* vergi defterlerinde daima *Hayl-Yıva* (خیل یوا) şeklinde zikrolunuyor. Buradaki birinci kelime ihtimal *arabca* olub, herhalde *atlı* mânâsına gelmektedir. Öyle anlaşılıyor ki *Atlı-Yıva* adını taşıyan bu oymak, *kâmusu* ezberinde tutan kâtibler tarafından defterlere bu şekilde kaydedilmiştir. Bu hususta başka bir izah şekli hatırımıza gelmiyor. Kanunî'nin ilk yıllarında yazılmış bir deftere göre, Emet Kethüda'nın emrinde bulunan *Yıva* oymağı 200 vergi evi kadardır.⁴⁶ Aynı devrin ortalarına ait bir defterde bu oymak, muhtelif kethüdaların idaresinde olmak üzere üç şube halinde gösterilmiştir⁴⁷. Oymağın nüfusu Selim II. devrinde, diğer Türk-

⁴⁶ *Türkmân-i Haleb defteri*, Başbakanlık Arşivi, nu. 1040, (tarihsiz, Kanunî), s. 108-110, 133.

⁴⁷ Nu. 397, vrk. 101 b-102 b.

men teşekkülleri gibi, mühim bir artış kaydetmiştir. Tabii bunun neticesinde kabilevi bir inkişafa uğramış bulunan bu *Yıva* teşekkülü, yeni kethüdaların idaresinde, 5 şubeye ayrılmıştır.⁴⁸ Bunlardan Abdi Fakih'e bağlı olan şube o zamanlar *Yağmur* ve *Yellüce* adlı ekinliklerde yerleşmişti ki, bu ekinliklerin neredede oldukları bilinmiyor. Haleb Türkmenleri'ne dair Sultan İbrahim devrinde yazılmış olan defterin tetkikinden anlaşılıyor ki, bu *Yıva* oymağının ekserisi yerleşik hayata geçmiştir. Yalnız ona mensub 150 evlik bir şube eski yaşayışını devam ettirmektedir.⁴⁹

Kanunî devrinin ilk yıllarında yazılmış defterde bir de *Kara Yıvalı* adlı bir teşekkül zikrolunuyor. Bu teşekkülün nüfusu ve kabilevi teşkilatı hakkında hiç bir malûmata malik değiliz. Yalnız bu oymağa tarholunmuş olan vergi miktarını biliyoruz. Maamafih bu cemâat o zamanlar Haleb Türkmenleri için yabancı bir teşekkül idi. Çünkü, bu oymak aslında, bazan *Kara Yıvalı* şeklinde de anılan, *Dulkadırlı Yıvalar*'ına mensub bulunuyordu.

b — *Dulkadırlı*:

Dulkadırlı ulusundaki *Yıvalar* bu ilin özyurdu olan *Maras* muntakasından başka *Bozok*, *Yeni il* ve diğer *Orta Anadolu*'daki yayılma sahalarında da bulunuyorlar. Bu teşekkül, Kanunî devrinde yazılmış defterde *Yıvalı* şeklinde zikrolunduğu halde II. Selim zamanına ait bir defterde *Kara Yıvalı* tarzında kaydolunmuştur. Bununla beraber, *Dulkadırlı Yıvalar*'ının diğer bazı şubeleri de *Yıva* ve *Kara Yıva* (عراق) imlâları altında gösterilmiştir.

1. *Maras*:

Dulkadırlı ulusunun *Maras* sancağındaki teşekkülleri arasında yaşayan *Yıvalar*, Kanunî devrine ait defterde, 6 oymak halinde bulunmaktadır. *Durmuş Hacılu*, *Dergeç*, *Esencelü*, *Yahşi Hanlu*, *Sufyanlu* ve bizzat *Yıvalı* adlarını taşıyan bu oymaklardan bazıları güneydeki *Gündüzlü* ve *Kınık* kazalarında kışlayarak, *Maras* sancağının muhtelif yerlerinde yayılmaktadır.⁵⁰ Bunlar adı geçen devirde yarı göçebe bir hayat sürmekte ve hepsi de kışlaklarındaki ekinliklerde çiftçilik yapmaktadırlar. Yine bu *Yıva* oymaklarından bazılarının devlete asker verdiklerini görüyoruz. Meselâ teşekkülün *Yahşi Hanlu* adlı oymağı *âdet-i çeri* namıyla devlete 8 nefer veriyor ki, bunun beşi *atlı*

⁴⁸ *Tapu ve Kadastro Umum Müdürlüğü arş.*, (Ankara), nu, 37, 57 b-58 b.

⁴⁹ *Bşb. Arş.*, nu. 773, s. 52-53.

⁵⁰ Nu. 402, 239 b-242 a, 296 b-274 a.

olup, üçü de okunamıyan bir kelime ile zikrolunmuşdur. II. Selim devrine ait defterde bu *Yıva* teşekkülünün *Kara Yıvalı* adı ile anılmakta olduğuna yukarıda işaret olunmuşdu. Kabilenin aynı devirde nüfusu artmıştır⁵¹.

Bu *Yıva* teşekkülünden ayrı olarak, defterlerde *Yıva* adında 35 evlik bir cemaat de zikrolunmaktadır.

2. Bozok:

Kanunî devrine ait bir *Bozok* defterinde *Kara Yıvacılı* adlı bir taifeden bahsolunuyor ki, bu ad *Kara Yıvalı*'nun az değişmiş bir şeklinden başka bir şey değildir. Bu deftere göre *Kara Yıvacılı* tâfesi *Eymir* ve *Gündeslü* kabilelerine mensub şubelerden meydana gelmiştir⁵². Buradaki *Eymir* teşekkülü ile *Kara Yıvalı* kabilesi arasında kavmî bir münasebet düşünmeye imkân yoktur. Çünkü, bu *Eymir* teşekkülü, *Dulkadirli* ulusuna dahil olan *Eymir* kabilesinin bir şubesidir. Lâkin *Gündeslü* teşekkülü ile *Kara Yıvalı* kabilesi arasında böyle bir münasebetin mevcudiyeti tahmin olunabilir.

Dulkadirli Yıvalar'ına mensub bir şubenin de meşhur *Safevî Kızılbaş Kaçar* kabilesinin teşekkülünde mühim bir rol oynadığı anlaşılıyor. XVI. asrın sonlarında İmam Kulu Han gibi, bazı *Kaçar* ümerası bu *Yıva* şubesine mensub idiler.⁵³ Esasen *Kaçar* kabilesi *Dulkadirli* ulusuna mensub boyların şubeleri tarafından meydana getirilmiş olan *Safevî Kızılbaş* teşekküllerinden birisidir.⁵⁴

c — Yeni il:

Sivas'ın cenub taraflarında yaşayan ve *Yeni il* adıyla anılan ulus, *Dulkadirli* ve *Haleb Türkmenleri*'ne bağlı teşekküllerden meydana gelmiştir. Bu ilin *Ziraatçılar* yani *Dulkadirli* kısmı arasında XVI. asrın sonlarında 156 vergi nüfuslu bir *Yıva* oymağına rastlanmaktadır⁵⁵. Bununla beraber *Yeni il*'deki bazı *Obalar*'ın (ma-

⁵¹ Nu. 116, 149 b-157 b.

⁵² Nu. 448, 3 a-5a.

⁵³ امام قليخان مذکور از او بمقامی یوء قاجار است که اسماعیل میرزا تربیت نموده بمحکومت قرا باغ سر بلند شده بود. (İskender Münşi Türkmen, Tarih-i âlem ârâ-yi Abbâsî, II, s. 255). Bu malûmat, *Iran*'da bugünkü *Rıza Şah* ailesinden önce hüküm sürmüş olan *Kaçar* hânedanının kavmî menşei itibarıyla *Yıva* boyuna mensub olması ihtimalini ortaya koymaktadır.

⁵⁴ *Safevî Kaçar* kabilesine dahil olan *Agçelü* ve *Akçakoyunlu* oymakları da *Dulkadirli* ulusuna bağlı aynı addaki büyük teşekküllerin şubeleridir. (Bu hususta, *Safevî Kızılbaş Türk kabilelerinin coğrafi menşeleri* başlıklı neşredebileceğimiz bir makâlede tafsilat verilmiştir).

⁵⁵ *Tp. Kd. arş.*, nu. 138, 42 a-b.

halle) *Kara Yıvalar* gibi, adlar taşıdıklarını görüyoruz ki, bunlar Yen i il'in teşekkül ve iskân faaliyetinde *Yıvalar*'ın da oldukça mühim bir rol oynadığını göstermektedir.

ç — *Kayseri:*

II. Bayezid devrinde yazılmış *Kayseri* sancağına ait bir defterde, bu mıntakada yaşayan Türkmen teşekkülleri arasında *Yıvalu* adlı bir cemâat da zikrolunmaktadır. Bu defterde adlı geçen teşekküller umumiyetle Dulkadırlı ulusuna bağlı büyük boylara mensub şubelerdir. Bir sebeble bu *Yıvalu* cemâatına adı geçen ildeki *Yıva* teşekküllerden ayrılmış bir oymak nazarıyla bakılabilir. Bahsi geçen deftere göre, bu *Yıvalu* cemâatı 183 vergi nüfusundan meydana gelmiştir⁵⁶ Bugün aynı mıntakada bulunan *Yıvalu* köyü⁵⁷ her halde bu oymakla alâkalıdır.

d — *Atçeken:*

Atçeken ulusu⁵⁸ coğrafi sahasına dahil olan *Ürgüb* mıntakasında da bir *Yıva* şubesine tesadüf olunmaktadır. Bu *Yıva* oymağı Yavuz Selim zamanında kaleme alınmış *Atçeken* defterinde üç ekinliğe sahip bir vaziyette gösterilmiştir. Bu ekinliklerden birincisi *Kışlacık* adını taşımakta ve orada yaşayan *Yıvalar* 46 vergi nüfusuna malik bulunmaktadırlar. *Kara Yıvalu* adlı mezreasında sakin olan *Yıvalar* 48 ve *Ağ İshaklu* mezreasında bulunan *Yıvalar* da 41 vergi nüfusundan teşekkül etmiştir⁵⁹. Bu *Yıva* şubesinin de Dulkadırlı *Yıvaları*'ndan ayrılmış olduğu anlaşılıyor. Ona ait ekinliklerden birisinin *Kara Yıva* adını taşıması, bunun bir delilidir.

e — *Ramazanlı ulusu (İçel) Yıvaları:*

Yıvalar, bilindiği üzere, Oğuz an'anesi gereğince, üçoklu koluna dahil bir boy olmakla beraber, yukarıda görüldüğü gibi, Bozoklu-Dulkadırlı siyasî câmiasının teşekkül ve faaliyetine kuv-

⁵⁶ Nu. 33, 66 a-67 b.

⁵⁷ *Köylerimiz*, Dahiliye Vekâleti, İst., 1933, s. 796.

⁵⁸ *Atçeken* ve yahut bunun farsça mukabili olarak *Esb Keşân Karâman* eyaletinin orta kısmında sâkin bulunan Türk aşiretlerinin umumî adıdır. *Karâmanlı* devletinin ordusu umumiyetle bunlardan teşkil olunmuşdu. Bu ismi vergilerini, yetiştirdikleri cins atlardan verdikleri için almışlardır. *Atçekinler*'in kabîlevî yapıları ve iktisadî faaliyetleri ile idarî teşkilâtları hakkında *Kayılar*'a dair yazımızda (*Belleten*, XII, sa. 47) biraz malûmat verilmiştir.

⁵⁹ Nu. 1061, 174 b-175 a.

vetle iştirâk etmişlerdir. Lâkin bu keyfiyet onların, kendi mensub oldukları Üçoklu kolunun teşekkülleri tarafından meydana getirilmiş olan Ramazanlı ulusunda da aynı mahiyette bir rol oynamalarına mani olmamıştır. Yalnız şu kadar farkla ki, *Yıvalar* Ramazanlı ulusu arasında, Dulkadırlı'da olduğu gibi, dağınık bir şekilde değil toplu bir halde bulunuyorlar.

Ramazanlı ulusu arasındaki *Yıvalar İçel* mıntakasında yurt tutmuşlardır. Adı geçen mıntakaya ait defterlerde onlardan *Yıva* veya *Yıvalu* şeklinde bahs olunmaktadır. Bu defterlerin tetkikinden anlaşıldığına göre, *İçel Yıvalar'ı Büyük Yıva* ve *Küçük Yıva* olmak üzere başlıca iki şubeye ayrılmışlardır. Bunlardan defterlerde bâzan *Yıvalu* olarak da zikrolunan *Büyük Yıva* kolu, eski *Gülner* (cilindire) ile *Anamur* arasındaki *Aksaz* adını taşıyan sahada toplu bir halde yerleşmişlerdir. *Küçük Yıva* kolu ise yine toplu bir halde *Anamur*'un şimal ve batısındaki arazide yurt tutmuşdur⁶⁰. Bu ikinci koldan *Anamur* kasabasında yerleşmiş bazı unsurlar da vardır. Defterlerde *Yıvalar'ın* iki şube halinde gösterilmeleri yaşadıkları sahalara ile alakalı gibi, görünüyor. Fakat bunun, *Yıvalar'ın* başında bulunduğundan, bir az aşağıda bahsedeceğimiz boy beyi ailesindeki bir veraset mes'alesinden doğmuş olması da muhtemeldir. Defterlerde yine *Küçük Yıva* ve *Büyük Yıva* olmak üzere iki köy zikrolunuyor ki, her ikisi de *Küçük Yıva* arazisinde bulunmaktadır. Bu iki köyün şubelerin başında bulunan *Yıva* beylerinin karargâhlarını teşkil ettikleri anlaşılıyor. Her iki *Yıva* kolu da defterlerimizin yazılmış olduğu devirlerde (XV. asır sonu ve XVI. asır) köyler tesis ederek yerleşmişlerdir. Defterlerde *Büyük Yıva* koluna ait 40 kadar köy gösteriliyor ki, bunların bir kısmı adlarını bugüne kadar muhafaza etmişlerdir. *Küçük Yıva* şubesi ise *Anamur* kasabasından başka 14 köyde iskân olmuştur.

İçel Yıvalar'ının Selim II. zamanında, *Tarsus* mıntakasında da bâzı oymaklarına tesadüf olunuyor. Bu *Yıva* oymaklarından birisi 31 ev kadar olup, *İmancı* adlı bir ekinlikde ziraat etmektedir. 11 evlik diğer bir *Yıva* oymağı da *Esîri* adlı bir mezreada yurt tutmuşdur⁶¹.

Biraz yukarıda *Yıvalar'ın* başındaki boy beyi ailesinin mevcudiyetine işaret etmişdik. Defterlerden *Yıva* hânedanından adlarını tesbit edebildiğimiz şahıslar şunlardır: Hüseyin Beğ, Ali Beğ, Mehmed Beğ, Alaüddin Beğ, ve Paşa Beğ, Bunlardan Hüseyin Beğ, *Büyük Yıva* köyünde, bir câmi yaptırmış ve buna ait bir vakıf

⁶⁰ Nu. 83, 224 b-235 a, 240 b-244 a.

⁶¹ Nu. 229, 28 b- 29 a, 72 b.

tesis etmiştir.⁶² Ali Beğ'in *Kızılca* köyünde bir mescidi olduğunu biliyoruz. Yine bunlardan Paşa Beğ *Kazañcılar* köyünde Ahi Seydi adlı bir şeyli nahına bir zâviye tesis etmiştir. Alaüddin ve Mehmed adlı *Yıva* beyleri de II. Bayezid devrinde *timar* sahibi idiler. Defterlerde bu *Yıva* beylerinin başında buldukları kabîlenin ismini bir aile adı şeklinde kullanmış olduklarını görüyoruz ki, bu, bilhassa Moğul hakimiyetinden sonra *Anadolu*'da siyasi câmların başında bulunan Türkmen asilzadesi arasında bir *möda* halinde idi. Bayezid devrinde yazılmış bir defterde Pîr Ali adlı bir şahsın, *Yıva* oğullarının eba an cedd kethüdası olması hasebiyle *avâriz-ı divâniye* ve *tekâlif-i orfiye* den müaf olduğu kaydolunuyor:

Son söz olarak *Yıva*'ların Oğuz boylarına aid târihi yer adları hakkında arşiv kaynaklarına istinaden yapılacak tedkiklerde de mühim bir yer işgal edeceklerini söylemek isteriz. Bu hususta bir fikir verebilmek için, bir iki misal zikrederim. II. Bayezid devrinde *Konya* bölgesinde, ikisi *Aksaray* ve biri *Ereğli*'de olmak üzere *Yıva* (یوة) adlı üç köy vardı⁶³. XVI. asırda yazılmış *Hamid* sancığına ait bir defterde *Yıva* (یوة) adlı bir nahiyeye ile, *Yıva Yıvalı* ve *Ayvalı* (ایوالو) isimli köyler görülmektedir⁶⁴. Aynı asırda, *Ankara* sancığında *Yıva*, *Yıvacık* (یوةجق) *Ayvacık* (ایوةجق) *ایوالو*, *ایواجق*, *ایوالو* şekillerinde yer adlarına rast geliniyor⁶⁵. *Yıvalı* (یوالو) *Ayvalı* (ایوالو) *ایوالو*, *ایوالو*, *ایواجق*, *ایواجق*, *ایوالو* gibi yer adları sayılamıyacak kadar çoktur.⁶⁶ Tabii bu sonuçların büyük bir kısmı da *Yıva* kabîle adının filolojik hususiyetlere ve zamanla tâbi olarak almış olduğu yeni şekilleridir.⁶⁷ Şayan-ı dikkattir ki, bütün bu yer adlarının ekserisi yukarıda görmüş olduğumuz *Yıva* oymaklarının yaşadıkları yerlerde değil, diğer Oğuz boylarına ait toponimik hatıralar gibi, *Anadolu*'nun orta ve batı taraflarındaki bölge ve mîntakalarda bulunmaktadır. Bu keyfiyet bu yer adları hatıralarının umumiyetle, *Anadolu* fütuhâtına iştirak etmiş olan *Yıvalar* tarafından bırakıldığı fikrini vermektedir.

⁶² İçel vakıf def., Bsb. Arş., nu. 1, s. 31, 33, 62.

⁶³ Nü: 40, 443 b, 444 a, 447 a, 552 a.

⁶⁴ Nü: 994, 53 b, 74 a, 126 b, 145 a, 152 b.

⁶⁵ Nü. 117, 95 b, 105 a, 163 a, 219 a.

⁶⁶ Bunların bir kısmı zamanımıza kadar gelmiştir (bk. *Köylerimiz*, s. 70, 599, 795-796).

⁶⁷ Nitekim bugüne *Ava*, *İva*, *Yıva Yıvalı* ve *Yıvacık* adlı köylere tesadüf olunmıyor.